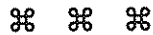

הרב ארי יצחק שבת

נמרוד - צדיק או רשע
הצעה חדשה לחטא דור הפלגה

ראשי-פרקים

- א. שמו
 - ב. מיקומו ותקופתו
 - ג. עיסוקיו
 - ד. חטא דור הפלגה
1. העיר או המגדל - מה העיקרי?
 2. פירוש "ונעשה לנו שם כן נפוצ"י"
 נספח: תפוצה על פני כל הארץ - יתרון ולא עונש

מבין שבעים הצאצאים של נח המפורטים בפרק י' של ספר בראשית, התורה הרגישה צורך להרחיב את הדיבור על נמרוד בלבד.

ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען ובני כוש סבא וחוילה וסתבא ורעמה וסתבכא ובני רעמה שבא ובדן. וכוש ילד את נמרוד הוא החל להיות גבור בארץ. הוא היה גבור ציד לפני ה'. ותהי ראשית ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה בארץ שנער. מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה ואת רחבת עיר ואת כלח. ואת רסן בין נינוה ובין כלח היא העיר הגדלה (ו-יב).

למרות המסורת שמתארת את נמרוד באור שלילי ביותר, מהפשט לבד משתמע שנמרוד היה דווקא צדיק שהיה צד את החיות להעלותן על המזבח כעולה "לפני ה'" (אפילו מודגש פעמיים) וכדברי האבן עזרא. אם כן, מנין נשתרשה האמונה שנמרוד היה רשע?

מעבר לחשיבותה וחיוניותה של המסורת והתורה בעל פה לכשעצמה להכריע במקרים כמו שלנו,¹ אם נמרוד היה צדיק או רשע, ברצוננו להציע על פי פשוטו של מקרא שכל פרט ורמז על נמרוד מוכיח את רשעותו.

1 כמשי"כ הרמב"ן, "רבותנו ידעו רשעו בקבלה", למרות שניתן מהכתוב להבין את ההפך.

א. שמו

ניתן להציע כמה אפשרויות למקורו של השם נמרוד המצביע על מרידה. קשה להניח שהוריו העניקו לו שם זה. יש לשער ששם זה הוא **כינוי** שהדביקו בו **בני דורו** או **בני הדורות הבאים** על פי התנהגותו המרדנית. אפשרות אחרת היא, שנמרוד **בחר בכינוי זה בעצמו** כעין הצהרת אידיאולוגיה.² דומה הדבר למה שכתב הרמב"ם בהל' תשובה ב,ד (ע"פ בבלי ר"ה טז, ב): "מדרכי התשובה להיות השב... (ו)מתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו **ומשנה שמו** כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים." אכן השם "נמרוד" מתיישב יותר עם הגישה הזאת, שאם כינוהו אחרים בשם זה היו נוקבים בשם ימרוד, מורד, או המריד במקום נמרוד, שהוא בלשון מדבר עתיד.³

ייתכן שבתור המלך הראשון בעולם, היה זה נמרוד שקבע את התקדים שאומץ על ידי שלשלות רבות אחריו שהמלך בוחר לעצמו שם-כינוי כמו פרעה, אבימלך, בן הדד וכדו'.⁴ ראייה לכך שזהו כינוי, שהרי שמו של נמרוד אינו מופיע ברשימת בני כוש. "ובני כוש סבא וחבילה וסבתא ורעמא וסבתכא ובני רעמה שבא ודדן". כבר עוברים לרשימת הדור הבא (ובני רעמה...) ואין זכר לנמרוד! רק בפסוק הבא מובא "וכוש ילד את נמרוד הוא החל להיות גבור בארץ". יתכן ששמו המקורי מופיע ברשימה, ונמרוד הוא כינויו של אחד מהם.

לעומת זאת, אפשר לומר שנמרוד הוא אכן **שמו מלידה**, ואי הופעתו ברשימת בני כוש נובעת משום שנולד מאוחר יותר או מאישה אחרת, או מחמת חשיבותו ופרסומו. לפי זה, יש לומר הפוך, **לא שמעשיו גרמו לכינויו, אלא ששמו השפיע על מעשיו**. אפשר ששמו **גרם** במידה מסוימת את מעשיו. הרי ידועים הם דברי חז"ל "**דשמא גרים**" (ברכות ז, ב). הדברים קיבלו את חיזוקם בחכמת הנסתר.⁵

2 זוהי תופעה מוכרת בימינו. העליות הציוניות שקדמו להקמת המדינה, או באו עימה, נטו לעברת הן את שמותיהם הפרטיים והן את העבריים. כיום רבים בוחרים לעצמם שמות, שגם אם עבריים הם, בכל זאת צלצול בינלאומי נשמע מהם.

3 ברם, לפי הצעתנו בהמשך, שכל מלכותו ותכניו לבנות עיירות נבעו מרצון למרוד בה' ושהוא קיבץ תומכים למלכותו מסביב לקריאה: "נמרוד", ייתכן שאחרים הדביקו לו כינוי זה כשהם שותפים בקריאה. ממילא מובנת הלשון ברבים: "נמרוד".

4 הדבר נהוג עד דורנו אצל האפיפיורים. כך נהג גם הערץ יוסף גוגשילי, שכיהן עצמו בשם סטלין שפירושו ברזל.

5 עיין למשל ברמב"ן (אמונה ובטחון פי יט ע' תי"ח בכתבי הרמב"ן, מהדורת מוסד הרב קוק): "שכל דבר ודבר נרמז בשם שיש לו", וכן בספר הגלגולים (פי נט מובא בסי' אוצר הברית ע' רט): "יוהשם שקורין לו אביו ואמו בעת שנימול הוא נכתב למעלה, כי אין הדבר באקראי, כי הקב"ה מזמין אותו השם בפי אביו ואמו שיקראוהו כן ולכן ר' מאיר ר' יהושע בדקו בשמאי".

אמנם, אין לנו עסק בנסתרות, להבין איך משפיע השם, אך ניתן להציע שחלק מכוונת חז"ל הוא שהשם שבחורים ההורים משפיע גם במישור הנגלה, במובן החינוכי והפסיכולוגי, וזאת מכמה בחינות: ראשית, בחירת שם הוא מבחינת הצהרה מחושבת של ה"אני מאמין" של ההורה. משפחות רבות שהן חובבי טבע או בעלי חיים, עם ישראל או ארץ ישראל בוחרים שמות בהתאם. מהרגע שנולד נמרוד, נאמר לו ש"בבית זה מעריכים מרדנות". שמא תשאל – כלפי מי מכוון המרד, צ"ל שוודאי לא כלפי ההורים עצמם, ובוודאי לא כלפי איזה שלטון שלא קיים, אלא כלפי שמים, כפי שיבואר בהמשך.

שנית, האווירה החינוכית שקלט נמרוד בבית שבו גדל הייתה בהתאם להצהרה זו של מרדנות, בפרט שידוע לנו שהוא גדל בבית כוש בן חם, הענף המקולל והחצוף שבבני נח.

ועוד, הניסיון מוכיח שכאשר יש לאדם שם פלאי ומשמעותי, יחסנו כלפיו מושפע על ידי שמו לאורך כל חייו, בבחינת "נבואה שמגשמת את עצמה". ייתכן שבעקבות יחס החברה יאמץ בתת הכרתו את דפוסי ההתנהגות שמצפים ממנו.

ב. מיקומו ותקופתו

נמרוד בן כוש בן חם היה דור שני לאחר המבול. על בני דורו נאמר: "מאלה נפרדו איי הגוים בארצותם איש ללשנו למשפחתם בגויהם" (בר' יד).

נמרוד היה כבר בשיא כוחו כשנולד פלג, שנקרא כך "כי בימיו (של אביו) נפלגה הארץ" (פס' כה). כלומר מבחינת הגיל, נמרוד הגיע לגיל ההנהגה בתקופת מגדל בבל, דור הפלגה.

והיכן היה גר נמרוד? "ראשית ממלכתו בבל וארץ ואכד וכלנה בארץ שניער" (פס' י). כאמור, באותה תקופה מסופר על דור הפלגה "וימצאו בקעה בארץ שניער וישבו שם... ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם... על כן קרא שמה בבל כי שם בלל שפת כל הארץ ומשם הפיצם ה' על פני כל הארץ" (פ' יא). כמלך בבל באותו דור מסתברת דרשת חז"ל, שהוא היוזם של אותן מבצע (פרקי דר' אליעזר פי"א).

השווה לתנחומא פ' האזינו פס' ז, "לעולם יבדוק אדם בשמות לקרוא לבנו הראוי להיות צדיק כי לפעמים השם גורם טוב או גורם רע". הסביר הרב קוק זצ"ל בעין אייה על אתר (ברכות שם, פס' פ') שבאנשים פרטיים אי אפשר להתבונן כל כך בהשפעת השם, משא"כ באנשים חשובים שהשאירו חותמם על ההיסטוריה, כגון נמרוד. הסביר הרב את המושג שמא גרים על פי ההרמוניה האמיתית שקיימת בין עבר הווה ועתיד בעולם האמת שמוכח שבריאית היזמן הוא חלק מעלמא דשיקרא. לפי"ז י"ל שפלג נקרא כך עוד לפני שנפלגה הארץ.

ג. עיסוקיו

1. גיבור צייד

אם שמו, תקופתו ומיקומו של נמרוד מרמזים לנו על אישיותו הלא סימפטית, הרי מעשיו ותעסוקותיו מבהירים זאת שבעתיים. "הוא היה גבור ציד לפני ה', על כן יאמר כנמרד גבור ציד לפני ה'". חשוב להעמיד פסוק זה בהקשרו. מדובר על שני דורות בלבד לאחר המבול. סבא-רבא נח, ויתכן גם סבא חם, עדיין בחיים,⁶ ובוודאי סיפרו לנכדים שההיתר לאכילת בשר שניתן זה עתה (ט,ב-ד) ניתן בדיעבד, נגד רצונו המקורי של הקב"ה. ניחא שויתר הקב"ה ליצרי האדם שתאווה נפשו לאכול בשר, אך מיהו שיתפאר בעיסוקו בתדירות ובפרסום רב במקצוע המביש והאכזרי הזה, למרות שהוא יודע שרק עכשיו התירו בשר בדיעבד! גם לפני היתר אכילת הבשר גידלו צאן בבית (השווה הבל ויבל) לצורך העור, הצמר ואולי אף לחלב וגבינה. לאחר שהותר הבשר ניתן היה ליטול מבשרם של אלה, ולא היה צורך בציד חיות המצויות בטבע. וניחא לצוד בארעיות או במזדמן כדי לטעום מהצבי והאייל, אך בתדירות כזאת שמקנה לו שם ותהילה!! והרי ראינו מפרשת ברכת יצחק ליעקב שאין הבדל בין טעמים של גדיי עזים לבין טעמו של ציד. אין זה אלא שצידו הייתה בשביל ה"ספורט", ביודעין שהמוסר האלוקי סולד מהדבר. על כן מודגש פעמיים, שנמרוד הוא "גבור ציד לפני ה'", כלומר למרות שהוא יודע שה' רואה ואינו מרוצה ממקצוע הצייד, נמרוד עוסק ומתפאר בתחביבו. מעתה מובן מדוע הדור התפעל כל כך מגבורתו בצייד (יעל כן יאמר כנמרד גבור ציד לפני ה'). הם לא התפעלו מהטכניקה שלו בצייד, אלא מעצם תעוזתו שאינו נרתע מלהתעסק במקצוע "לפני ה'", רק שני דורות לאחר עונש המבול וההיתר בדיעבד לאכול בשר. מבין כל גיבורי התנ"ך, היחידים שמזהים אותם כציידים הם נמרוד ועשו, "מין שמצא את מינו".⁷

6 עיי פ"י ראבי"ע על בראשית ו, ט שאברהם אבינו בן 58 בעת פטירתו של נח. ועיי ב"סדר הקורות בחומש"י לאליעזר שולמן, הוצאת משרד הביטחון, תשמ"א, ע' 19.

7 עיי למשל באגרות הראי"ה (ח"א ע' רל) שמעדיף הרב קוק שהרב השו"ב יסתפק בבדיקת הסכין והריאות אך לא יעסוק בפעולת השחיטה. "והאמת אגיד שאצלי מוצא חן סדר כזה, וזהו יותר נוטה לרוח ישראל סבא. תלמיד חכם, איש רוחני, ועם זה קבוע יהיה לעסוק בזביחת בעלי חיים ונטילת נשמתם, אין זה מסכים עם רגשי הלב הצלולים". ואם ככה לגבי שחיטה, ק"ו לגבי צידה שמוסיף כמה וכמה פעולות לא מוסריות כלפי בעלי חיים. כמש"כ יתכן שאפילו צד בשביל ה"ספורט" שבדבר, ואין לך ניצול גדול מזה.

2. מלך

בנוסף למקצוע הצייד, נמרוד המציא מושג נוסף: "הוא החל להיות גבור בארץ", ופירשו בעלי הפשט (הרלב"ג, אברבנאל, נצי"ב ומלבי"ם על דה"י) שהוא המציא את מושג המלוכה, למשול בשררה. "ותהי ראשית ממלכתו בכל וארץ ואכד וכלנה בארץ שנער".

נעמיד המצאה זו בהקשרה ההיסטורי. מיהו זה שממציא "יש מאין" את מושג השלטון והשררה וניצול אחרים? מדובר על שני דורות בלבד לאחר המבול, כשהמספר המצומצם של תושבי העולם הנשלטים הם בני-הדודים שלו(!) ומספרם אינו כל כך גדול⁸ להכריחם להתאחד במלוכה כדי להתגונן מפני אויב פולש. הרי כל העולם באותה חמולה, מי בכלל זקוק למלך?!

העולם הקדום היה בעל מבנה פטריארכלי. מסיבות טבעיות העמידו את זקני המשפחה בראש החמולה, ועל פיהם יישק כל דבר. והנה, קם הצעיר מבין כל בני הדודים (שכוללים גם את אביו, דודיו, סבו, וסבא רבא נח) ותופש את השררה מהזקנים - לא בזכות זקנותו או חכמתו, אלא בכוח זרועו - "הוא החל להיות גבור בארץ... ותהי ראשית ממלכתו בבל וכי". המצאת השררה מעידה על אופיו של נמרוד.

זכורה לנו תגובתו השלילית של שמואל הנביא לבקשת ישראל להעמיד מלך ככל הגוים (שמ"א ח). להתנגדותו הוסיף הקב"ה: "כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוד עליהם" (שמ"א ח,ז). קל וחומר שהניסיון להדיח את מלך העולם רק שני דורות לאחר התגלותו במלוא גדולתו בדור המבול נחשב לחוצפה רבה. הרי "הי שפטנו ה' מחקקנו ה' מלכנו הוא יושענו" (ישע' לג,כב) - הוא ולא בשר ודם.

את זאת ניתן לדייק בלשון חז"ל (פסחים צד,ב): "נמרוד הרשע, שהמריד את כל העולם כולו עלי במלכותו". כוונתם לומר שעצם מלכותו (המצאת המושג בדור שכולם הכירו את הבורא) היה מרד. אם בספר דברים (יז,יד) ובתקופת שמואל, כשיש לפחות אמתלה להעביר את המלוכה מהקב"ה לבשר ודם בטענת להיות "ככל הגוים אשר סביבותי", רואים התנגדות כדלעיל - קל וחומר להיות

8 לפי חשבון פשוט: היו בדורו של כוש 16 גברים. מתוכם, במשפחות שמפורטות תולדותיהם באותם דורות (ארם, כוש, מצרים, כנען, גמר, שלח, ויון) יש בממוצע 5 בנים למשפחה. לפיכך, יוצא שבדורו של נמרוד היו 80 משפחות, בדור שלפניו 16, ובדורות שלפניהם עוד 4, סה"כ מאה גברים בלבד(!) בעולם, שמהם נתפלגה הארץ.

הראשון להעביר את השרביט מהבורא לבשר ודם, כשעדיין אין טענה להיות ככל הגוים כי אין תקדים למלכות.

בוודאי שהקב"ה אינו מאויים חלילה על ידי מלך אנושי. הבעיה היא פחות תאולוגית, אלא בעיקר מוסרית (למרות שכמובן השניים קשורים). אין לאף אדם זכות לשעבד או לנצל בני אדם אחרים, שהרי כולם נבראו בצלם אלוקים. כל בני האדם שווים הם, כשעומדים לפני הקב"ה.

המצאת המלכות על ידי נמרוד מעידה אפוא על מרד כלפי שמיא, על חוסר מוסריות כלפי בני אדם, ועל חוסר כבוד כלפי זקניו וקרוביו.

3. בונה

בנוסף לצידה ומלכות, התעסוקה השלישית של נמרוד הייתה **בניית עיירות**. ותהי ראשית ממלכתו בבל וארץ ואכד וכלנה בארץ שנער. מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה ואת רחבת עיר ואת כלת. ואת רסן בין נינוה ובין כלח היא העיר הגדולה.

הפרשנים הקדמונים הראשונים והאחרונים חלוקים אם הנושא בפסוק השני הוא נמרוד⁹ (כהמשך לפסוק הקודם) או אשור.¹⁰ מצד הפשט נראה שהנושא הוא נמרוד. כבר ציין הרמב"ן שארץ אשור נקראת ארץ נמרוד על סמך הפסוק "ורעו את אשור בחרב ואת ארץ נמרוד בפתחיה" (מיכה ה, ה).

נראה שיוזמתו של נמרוד לבניית העיר והמגדל שאחר כך נקראו בבל, נמשכה בתנופת בנייה של הערים המצויינות בפסוק. מדוע בעולם קטן של כמה עשרות בני דודים צריכים לבנות **שמונה עיירות**? אם נבין את המניע של נמרוד לבניית עיירות, נשלים את הבנת אישיותו ונוכל להציע פירוש חדש בהבנת פרשת דור הפלגה.

ד. חטא דור הפלגה

כבר עמדו חז"ל על כך ש"מעשה דור המבול נתפרש, מעשה דור הפלגה לא נתפרש" (תנחומא נח, יח). ישנן יותר מעשר גישות שונות להבנת חטא דור

9 כן הוא בתרגום אונקלוס ובתרגום ירושלמי, ברמב"ן, חזקוני, שד"ל, מלבי"ם ועוד, ור"ל שנמרוד יצא "אל אשור".

10 כך פירשו חז"ל במדרש ומובא ברש"י וספורנו, וכ"כ ראב"ע ור' בחיי ועוד.

הפלגה.¹¹ לאור מה שראינו עד כה באישיותו של נמרוד, היוזם של בניית בבל, ובקריאה מדויקת בפשט ובהקשר ההיסטורי, ננסה בעז"ה להציע כיוון חדש. כבר ראינו שנמרוד הפריז בבניית עיירות רבות באופן דיספרופורציונלי למספר המשפחות בעולם. סיפור מגדל בבל מראה שלא המגדל היה העיקר, אלא העיר. הם אומרים איש אל רעהו "הבה נבנה לנו עיר ומגדל"; הקב"ה ירד לראות את העיר ואת המגדל; ולבסוף לאחר שהפיץ אותם ה' על פני כל הארץ: "ויחדלו לבנות העיר". מה אירע למגדל? כנראה, לא המגדל עיקר אלא העיר. עיר זו לא הייתה הראשונה עלי אדמות. כבר קדם לנמרוד ולדור הפלגה קין, שלאחר שנידון ל"נע ונד תהיה בארץ" נאמר עליו "ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך". כבר אז נראה הדבר מוזר ומופרז - מדוע צריכים מתי מעט עיר? נראה שעבור קין הייתה בנייה זו תגובה לגזירת נע ונד, פעולה למניעת גירוש שהיה נחלת אביו ואמו.

כמו כן, עבור נמרוד הייתה בניית עיר תגובה לחשש שהותיר אצלו המבול. אמנם הקב"ה כרת את ברית הקשת, לבל יכרת כל בשר עוד ממי מבול, אבל בכך לא הובטחה האנושות מפני סוגי עונשים אחרים, מתוכם גירוש וגלות. את התרסתו כלפי שמיא מתחיל נמרוד במלאכת הציד, שהיא כאמור לעיל מנוגדת לחלוטין להוראה הלכתחילית של הבורא האוסרת על האדם אכילת בשר. התרסה זו מתקבלת בהתפעלות על בני דורו - "על כן יאמר כנמרוד גבור ציד לפני ה'" - על אפו של ה' ועל חמתו.

בהמשך לכוונתו לאחד את האנושות ולמנוע גירוש והגלייה הוא ממנה עצמו למלך, וראשית ממלכתו - בבל; כאן החל במלאכת הבנייה. המטרה היא למנוע את "פן נפוץ על פני כל הארץ" - נהיה נעים ונדים ומגורשים.

עיר זו הינה עיר מבצר, כלשונם "ונעשה לנו שם" - ופירש בחזקוני,¹² שם הוא מבצר, כפי שמשמע מהכתוב "ואלה שמותם בחצריהם ובטירותם" (בראשית כה, טז), ושם, פסי יג, "ואלה שמות בני ישמעאל בשמותם". שם (לו, ט) "ואלה שמות אלופי עשו... למקומותם בשמותם", וכן תרגום א"י (במ' לב, לח), "מוסבות שם" = "מקפן שורין (=חומות) רמין", וכן משמעות (שמ"ב, ח, יג) "ויעש דוד שם". כלומר, דור הפלגה רצו לבנות עיר מבצר ("נעשה לנו שם") שמטרתו: "פן נפוץ על פני כל הארץ", למנוע את הגלות הבאה.

11 עי' בסיכומים בסי' "הגות בפרשיות התורה" לר"י נחשוני (ע' 34-37) ובפני דעת מקרא, הוצ' מוסד הרב קוק.

12 את נכונות פירושו הוכיח ר"מ זיידל; עי' בפירוש דעת מקרא בפרשתנו.

יושם אל לב, שלעומת "העיר" מודגש בסיפור הביטוי "כל הארץ": "ויהי כל הארץ שפה אחת... פן נפוץ על פני כל הארץ... ויפל ה' אותם משם על פני כל הארץ... כי שם בלל ה' שפת כל הארץ, ומשם הפיצם ה' על פני כל הארץ". כלומר, האנטי-תיזה של "העיר" הוא התפוצה או גלות על פני כל הארץ. עונשם הוא במידה כנגד חטאם - "ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ" היא תשובה ל"פן נפוץ על פני כל הארץ". לעומת ניסיונם למנוע מהקב"ה את האיום של עונש הגלות שהופעל כבר נגד אדם וחווה, קין, ודור המבול, בא הקב"ה והפיצם בצורה קיצונית ביותר - "ויחדלו לבנות העיר". אינני טוען שבניינה של כל עיר מהווה בעיה אידיאולוגית או תיאולוגית ח"ו. אדרבה, נצטוונו "לעבדה ולשמרה", ולאחר מכן במצוות יישוב ארץ ישראל "שלא נעזבה לשממה" (לשון הרמב"ן, הוספותיו לספה"מ, עשה ד'). אך כאשר הבניין מהווה סמל לקביעות נגד רצון ה' ועונש הגלות הוא מהווה מרד. כן הוא אצל קין, וקל וחמור אצל נמרוד ודור הפלגה. ואם תרצו המחשה מודרנית - היום אצל היהודים שבונים בתי קבע גדולים של אבן בחו"ל כביטוי להשלמתם עם דירתם שם ושכחת העראיות והעונש האלוקי שבגלות, ייאוש וחוסר עניין בגאולה כדברי החתם סופר (שו"ת יו"ד סי' קלח). בנייה כזאת היא ניסיון נוסף להתבצר לעומת עונש הגלות ואין סופה להתקיים.¹³

נספח: תפוצה על פני כל הארץ - יתרון ולא עונש*

מחבר מאמר זה הציג את התפוצה על פני כל הארץ כעונש שממנו חוששים נמרוד ואנשי דורו, ובו מעניש הקב"ה את הדור שהעז לבנות עיר הבאה למנוע את הגלייתם ואת גירושם. באור זה הוא מעמיד גם את מעשהו של קין "ויהיו בונה עיר" כמעשה שלילי. אולם אם כך לא ברור מדוע לא נענש כבר קין על כך. דומה שעולמנו בנוי משני כיוונים מנוגדים, אשר האחד מהם מיוצג על ידי **הבל** והשני על ידי **קין**, וכל אחד מהם מייצג בשמו את הכיוון. הבל היה רועה צאן, וכבר מכירים אנחנו מדברי ימי האנושות מאז ומתמיד שרועי צאן לא קידמו את העולם ולא פיתחוהו. אין הם קבועים במקום אחד באופן המאפשר

13 עיי איכה רבה א, כט על הפסוק: "גלתה יהודה מעוני... היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח" - "הא אם מצאה מנוח לא היתה חוזרת", ובתורה תמימה שם: "הדרשה הזאת יקרה היא מאד בהשקפתה הבהירה, והד קולה ישמע בכל דור ודור עד היום הזה", וכ"כ היעביץ (סדור בית יעקב ע' יג) והמשך-חכמה (ויקרא כו, מב) בהתראתם נגד המשלימים והמבצרים את עצמם בגלות אירופה.

* נספח מאת העורך (א"ד).

ומושך אותם לפתח את המקום, והם רק מנצלים את הטבע הנפרש לרגליהם. מבחינה זאת הבל כשמו כן הוא: חיים ללא מטרה וללא ייעוד.

לעומתו חייו של קין הם חיי קניין המוסיפים ומפתחים עוד ועוד. כך הם חייו של עובד האדמה המושרש בקרקע ומפתח אותה עוד ועוד. קין הוא כה מושרש בקרקע עד שעל אף שנענש ב"נע ונד תהיה בארץ" אין הוא מוותר על פיתוח ובנייה, הגם שלא הוא יוכל ליהנות מכך, אלא בנו. מבחינה זאת גוברים חיי קין על חייו של הבל, והמשך האנושות מתפתח מקין ולא מהבל.

מאידך גיסא, ריכוזיות יתר של האנושות ובנייה באתר אחד מותירים את הארץ כולה לשממה ולחיות הארץ. וגם זו אינה מטרת הבריאה, שהיא לעבד ולשמור על הארץ כולה. משום כך גזר הקב"ה על קין שיהיה נע ונד, היינו שיהיה עליו למלא את מקומו של הבל שלחסרונו הוא עצמו גרם. מעתה ואילך מעשה של בנייה על ידי קין אינו מהווה סתירה לפיזור של האנושות על פני כל הארץ, אלא השלמה של מגמה זו.

מבחינה זו הנטייה לריכוזיות שאותה יזם נמרוד ואותה ביצעו אנשי דור הפלגה הינה חזרה למצב שהעולם יושתת על האידיאולוגיה שהנחיל קין לעולם. מלאכת הציד של נמרוד אף היא משרתת מגמה זו, ומביאה לידי השחתת העולם והרס הטבע. הפצת האנושות בעולם הינה מבחינה זו התרופה למכה שרוצה היה נמרוד להנחיל לעולם.

לא כך רצה הקב"ה לבנות את עולמו. הוא רצה בשילוב שיש בין המגמה להסתגרות ולפיתוח מקומי לבין מגמת ההתפשטות וראיית העולם כולו כביתו של האדם. ראיה לכך מאבן היסוד שהותיר הקב"ה בעולם עם השחתתו במבול. אכן זו הייתה מורכבת מנוח שהוא מזרעו של שת, ומאשתו נעמה שהיא מזרעו של קין (עיי' רש"י בראשית ד, כב) - אי אפשר לו לעולם בלא זה, ואי אפשר לו בלא זה. להמשך בנייתו של העולם דרושה הייתה הסינתיזה, שבה בא נמרוד להכריע את הכף לצד אחד בלבד.